

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

12-son (4-jild)

2024

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Turg'unov Sherzod Abduvositovich</i> FARG'ONA VILOYATI SANOAT KORXONALARINING MODDIY-TEXNIK HOLATI VA ULARNING SANOAT ISHCHILARINING MEHNAT MUHOFAZASIDAGI AHAMIYATI HAQIDA AYRIM FIKR MULOHAZALAR (Farg'ona viloyatida 1950-1970-yillarda chop etilgan vaqtli matbuot nashrlarida e'lon qilingan maqolalar tahlili asosida)	13-19
<i>Qalandarov Hamza Hamroqul o'g'li</i> SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA YURITGAN ATEISTIK SIYOSATI VA XUDOSIZLAR JAMIYATI FAOLIYATI	20-23
<i>Berdiyev Abduvali Abdug'aniyevich</i> XVIII-XIX ASRLARDA XIVA XONLIGINING ERON VA ROSSIYA BILAN SIYOSIY VA IJTIMOIIY ALOQALARI HAQIDA AYRIM MA'LUMOTLAR	24-32
<i>Соѳуб Paynos</i> КАМБАҒАЛЛИК ВА УНИ ҚИСҚАРТИРИШ МУАММОЛАРИ	33-42
<i>Abdimov minov Oybek Bektemirovich</i> MARKAZIY OSIYO MINTAQASIGA ILMIY QARASHLAR VA KONSEPTUAL MASALALARNING AYRIM JIHATLARI	43-48
<i>Toshpulatov Nurbek Boboqul o'g'li</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA SAMARQAND VILOYATI BOZORLARI VA KARVONSAROYLARI TARIXI	49-53
<i>Temirova Munira</i> ESKI TERMIZ SIMOBKO'ZACHALARI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR	54-58
<i>Sattorova Shahlo</i> SHAYBONIYLAR DAVRIDA JO'YBOR XO'JALARINING BUNYODKORLIK FAOLIYATI	59-63

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Yazdonova Saxiba Kurbanovna</i> KIBERMAKON: TA'LIM, TARBIYA VA IQTISODIY TA'SIR TENDENSIYALARI	64-72
<i>Таниев Аҳмаджон Баҳромович</i> ТУРИЗМ, ГЛОБАЛЛАШУВ ВА САВДО: УЛАРНИНГ АТРОФ-МУҲИТГА ТАЪСИРИ	73-82
<i>Ходжаниязов Элбек Сардорович</i> ХОРАЗМ ВИЛОЯТИДА ТУРИЗМ ТРАНСПОРТИ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ ТАҲЛИЛИ	83-93
<i>Raximov Baxromjon Ibroximovich, Ibrohimova Maqsuda Muhammadjon qizi</i> O'ZBEK SANOATINING INNOVATSION TARAQQIYOTI VA IQTISODIY O'SISHDAGI ROLI	94-99
<i>Ahmedov Adham Djalolovich</i> AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA FUQAROLARNING O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATINI SAMARALI TASHKIL ETISH	100-105
<i>Ablazov Nurillo Xusanboyevich</i> QURILISH KORXONALARI DEBITORLIK VA KREDITORLIK QARZLARINI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	106-112

Received: 30 November 2024
Accepted: 5 December 2024
Published: 15 December 2024

Article / Original Paper

POVERTY AND THE ISSUES OF IT'S REDUCTION

Soyib Raupov,

Professor of the chair of "Socio-political sciences"
Candidate of historical sciences

Abstract. The article explains the essence of the concepts of poverty and misery. There are absolute (absolute), relative and subjective types of poverty. The existence of types of social and economic poverty is also substantiated. The causes and consequences of the principle "poverty initiates poverty" are analyzed. An attempt was made to illustrate the consumer council and its role and role in determining the level of poverty in the country. The reforms carried out in our country to eradicate poverty are analyzed. Analytical materials on the national anti-poverty movement are given.

Keywords: poverty, consumer basket, absolute poverty, relative poverty, objective poverty, subjective poverty, weak poverty, strong poverty, registered poverty, floating poverty, strong social protection, iron notebook, national anti-poverty movement.

КАМБАҒАЛЛИК ВА УНИ ҚИСҚАРТИРИШ МУАММОЛАРИ

Сойиб Раупов,

БухДУ Ижтимоий-сиёсий фанлар кафедраси профессори,
тарих фанлари номзоди

Аннотация. Мақолада камбағаллик ва қашшоқлик тушунчаларининг моҳияти изоҳланган. Камбағалликнинг мутлақ (абсолют), нисбий ва субъектив турлари ажратиб кўрсатилган. Ижтимоий ва иқтисодий камбағаллик турлари ҳам мавжудлиги асослаб берилган. "Камбағаллик камбағалликни келтириб чиқаради» деган тамойилнинг сабаб ва оқибатлари таҳлил қилинган. Истеъмол саватчаси ва унинг мамлакатда камбағаллик даражасини аниқлашда тутган ўрни ва ролини кўрсатиб беришга ҳаракат қилинган. Мамлакатимизда камбағалликни тугатиш борасида амалга оширилаётган ислохотлар таҳлил қилинган. Камбағалликка қарши кураш умуммиллий ҳаракати тўғрисида таҳлилий материаллар берилган.

Калит сўзлар: Камбағаллик, қашшоқлик, истеъмол саватчаси, мутлақ камбағаллик, нисбатан камбағаллик, объектив камбағаллик, субъектив камбағаллик, "кучсиз" камбағаллик, "кучли" камбағаллик, қайд қилинган камбағаллик, сузиб юрувчи камбағаллик, кучли ижтимоий сиёсат, темир дафтар, камбағалликка қарши кураш умуммиллий ҳаракати.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I12Y2024N04>

"Бундан буён камбағалликни қисқартириш умуммиллий ҳаракатга айланади. Ҳукуматдан тортиб, туман ташкилотигача барча бўғиндаги раҳбарларнинг кундалик иши оилаларни камбағалликдан олиб чиқиш бўлиши керак. Бу борада назорат ҳам, сўров ҳам қаттиқ бўлади".[1]

Шавкат Мирзиёев.

Кириш. Камбағаллик – бу ҳаёт учун муҳим бўлган, энг зарур минимал эҳтиёжларни қондира олмайдиган, ишга лаёқатли бўлиб, ўз наслини давом эттириши мумкин бўлмаган шахс ёки ижтимоий гуруҳни иқтисодий ҳолатининг ўзига хос хусусиятидир. Халқаро тажрибада камбағаллик муаммосини ўрганишдан келиб чиқиб, унинг мутлақ (абсолют), нисбий ва субъектив турларга ажратиш мумкин.

Мутлақ (абсолют) камбағаллик – аҳолининг жон бошига тўғри келадиган даромад ва тирикчилик минимумини таққослаш йўли билан аниқланади (даромадига нисбатан камбағал). Нисбий камбағаллик – аҳолининг жонбошига тўғри келадиган даромад ва камбағалликнинг нисбий чизиги асосида аниқланади. Субъектив камбағаллик – респондентларнинг ўз-ўзини баҳолаши орқали аниқланади.

Бундан ташқари ижтимоий ва иқтисодий камбағаллик турлари ҳам мавжуд:

Ижтимоий камбағаллик – бу ишга лаёқатсизлик, ногиронлиги бўлган, касалмандлардан иборат бўлиб, уларнинг руҳий ва жисмоний заифлиги сабабли даромад олмаслиги ҳолатини баҳолаш орқали аниқланади. Иқтисодий камбағаллик – тўлақонли иш самарадорлигига эга бўлиб, ўзининг ишлаб чиқарган товар ва хизмати эвазига олган даромади фаровонликни таъминлай олмаслиги эвазига баҳоланади. Иқтисодиёт қонунларига асосан, “камбағаллик камбағалликни келтириб чиқаради”. Мазкур жараён бир неча сабабларга кўра содир бўлади.

Методлар. Мазкур мақолада мавзунини ёритишда статистик ва контент таҳлил методларидан самарали фойдаланилган. Биринчидан, даромадлари паст мамлакатлар сифатли таълим ва соғлиқни сақлаш учун етарлича пул сарфлай олишмайди, камбағал аҳоли эса сифатли пуллик таълим ва тиббиёт хизматларга қурби етмаслиги сабабли инсон салоҳияти пасайиб, камбағалликдан қочиш қутула олмайдилар.

Иккинчидан, камбағал аҳолининг даромадлари пасайиб борган сари, истеъмол бозорининг сиғими мутаносиб равишда кичрайиб боради ва бунинг натижасида саноат моллари, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ва айниқса, хизматларга бўлган талаб пасайиб боради. Бу эса, ўз навбатида, иқтисодий тараққиётга тўсқинлик қилади, бюджет даромадларини камайтиради ва камбағалларни ижтимоий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш имкониятини камайтириб ёпиқ циклик жараён кўринишига келади.

Учинчидан, аксарият ҳолларда камбағалларнинг дунёқараши даромад юқори бўлганлардан фарқ қилади. Юқорида айтиб ўтилган сабабларга кўра, улар орасидан ижодкор ва тадбиркорлик қобилиятига эга инсонларнинг етишиб чиқиши эҳтимоли камроқ. Шунингдек, одатда камбағал оила аъзолари орасида жинойтчилик кўрсаткичлари нисбатан юқорироқ бўлади.[6] Бошқача қилиб айтганда, камбағалликни келтириб чиқарувчи омиллар мамлакатда инсон салоҳиятини ривожлантиришга, ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланиши ва аҳолининг иқтисодий фаолиятига тўсқинлик қилади.

Натижалар. 1990 йилдан бошлаб ҳар йили Жаҳон банкининг “Камбағаллик ва ялпи фаровонлик” маърузалари эълон қилинади. 2018 йилнинг октябрь ойида чиқарилган маърузада асосий кўрсаткич камбағалликнинг халқаро чегараси бир киши учун кунига 1,9 доллар миқдорида эканлигини кўрсатиб берди. Бироқ камбағаллик бўйича янги таъриф ва ўлчамлар киритилмоқда. Жумладан, ижтимоий камбағаллик. Бу кўрсаткич мутлақ ва нисбий камбағаллик концепсиясини бирлаштиради. Бундан ташқари, камбағаллик даромадлар даражаси бўйича коммунал хизматлар (сув, электр

энергияси), соғлиқни сақлаш ёки таълим олиш имкониятини акс эттирмагани учун кўп ўлчамли камбағаллик кўрсаткичи киритилди. Ана шу тушунчага мос равишда глобал даражадаги камбағаллар улуши монетар камбағаллик билан таққослаганда тахминан 50 фоизга юқорироқ.

Бевосита камбағаллик ва қашшоқлик тушунчаларига келадиган бўлсак, шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, ҳозирда жаҳон бўйлаб камбағаллик ёки қашшоқлик тушунчаларининг умумқабул қилинган ҳамда ягона келишилган таърифи ишлаб чиқилмаган. Ҳар бир мамлакат ўзи учун белгиланган камбағаллик мезонидан келиб чиқиб тавсифлайди.

БМТ таърифига кўра, қашшоқлик – инсоннинг ҳаёт кечириши учун зарур бўлган даромад ва ресурслар етишмаслиги, бундан ташқари, очлик ва тўйиб овқатланмаслик, соғлиқни сақлаш, таълим ёки бошқа асосий хизматлардан фойдаланишда чекловларнинг мавжудлиги, турар жойнинг йўқлиги, хавфли табиий ва техноген муҳитда ҳамда ижтимоий тенгсизлик шароитида яшашига нисбатан айтилади (БМТнинг “Ижтимоий ҳимоя борасида юқори даражадаги Бутунжаҳон саммити”дан).

Камбағаллик эса инсоннинг ҳаёти давомида танлов ва имкониятларга эга бўлмаслиги, жамиятда тўлақонли иштирок этиш учун тўсиқларнинг мавжудлиги, бундан ташқари, оиласини боқиши ва кийинтириши, таълим олиши ёки касалхонада даволаниши, бирор соҳада фаолият юритиши ёки даромад олишга имкон берадиган меҳнат билан таъминлаш имкониятлари етишмаслиги ҳамда кредит олиш имкониятининг чекланганлигида намоён бўлади. Шунингдек, камбағаллик — бу инсонлар, уй ҳўжаликлари ва жамоаларнинг ижтимоий жиҳатдан чегараланганлиги, хавф-хатарлар олдида чорасизлиги ҳамда ночорлиги саналади.[4]

Камбағаллик ҳақида гап кетганда Истеъмол саватчаси ва унинг мамлакатда камбағаллик даражасини аниқлашда тутган ўрни ва ролини кўрсатиб ўтиш лозим. Истеъмол саватчаси – муайян вақт давомида инсон ҳаёти ва унинг саломатлигини сақлаш учун зарур маҳсулотлар, товарлар ва хизматларнинг энг кам тўпламидир. Одамнинг овқатланиши, кийиниши, коммунал ва бошқа хизматлар ҳақини тўлаши, зарур дори-дармонларни харид қилиш кабилар маҳсулотлар саватчасини яратиш учун асос ҳисобланади.

Истеъмол саватчаси қуйидагиларни белгилаш учун ҳисоб-китобга асос бўлади: энг кам иш ҳақи ва пенсиялар; базавий ижтимоий тўловлар: ишсизлик, болани парваришлаш, боқувчисини йўқотганлик нафақалари, стипендиялар ва бошқалар.

Истеъмол саватчасига кирувчи товарлар ва хизматлар тўплами ҳар бир мамлакатда турлича. Унинг таркиби давлат даражасида белгиланади ва кўплаб омиллар: табиий-иқлим шароитлари, мамлакатнинг иқтисодий ривожланиши, озиқ-овқат товарларини ишлаб чиқариш хусусиятлари, товар ва хизматларнинг ҳақиқатда истеъмол қилиниши ва бошқа омилларга боғлиқ бўлади.

Анъанага кўра истеъмол саватчаси 3 қисмдан иборат бўлади: озиқ-овқат маҳсулотлари; ноозиқ-овқат товарлари: кийим-кечак, пойабзал, дори-дармонлар, маданий-маиший ва ҳўжалик учун мўлжалланган товарлар; хизматлар: коммунал, транспорт, маданий-маърифий ва ҳоказо.

Одатда истеъмол саватчаси аҳолининг 3 та асосий ижтимоий-демографик гуруҳи: меҳнатга лаёқатли аҳоли, пенсионерлар ва болалар учун ишлаб чиқилади. Яъни

аҳолининг турли қатламлари тирикчилиги учун зарур энг кам миқдорни белгилашда муайян даврда истеъмол саватчасидаги барча неъматларни истеъмол қилиш нормаларини аниқлаш зарур. Масалан, оддий фуқаро нормал ҳаёт кечириши учун ҳар кун истеъмол қилиши керак бўлган озиқ-овқат маҳсулотлари тўплами ва миқдорини ёки барча коммунал харажатларни қоплаши учун ойига қанча сумма зарурлигини ҳисоблаш керак. Бунда истеъмол саватчаси таркибига киши уларсиз бамайлихотир, соғлом яшаши мумкин бўлган товарлар: тамаки маҳсулотлари, алкоғолли ичимликлар, тансиқ маҳсулотлар, зеб-зийнат буюмлари киритилмайди.

Ўзбекистон шароитида ҳам камбағалликни қисқартиришга комплекс ёндашув энг мақбул ечимдир. Мазкур сиёсат меҳнатга лаёқатли аҳолини имкон қадар иш билан таъминлаш ва бир вақтнинг ўзида муҳтож одамларни камбағаллик чегарасидан чиқаришга қаратилган давлат томонидан ижтимоий қўллаб қувватлашга қаратилган. Шу билан бирга, қашшоқликни зудлик билан бартараф этишнинг имкони бўлмаган шароитда кам таъминланганларни ижтимоий ҳимоя қилиш, уларнинг даромад олиши ва инсон капиталини ривожлантириши учун қўшимча имкониятлар яратиш назарда тутилмоқда.

Ўзбекистон ижтимоий йўналтирилган мамлакатлар қаторига киради. Бундай мамлакатларда давлат жамият ҳаётидаги иштироки анча муҳим бўлиб, у ўз фуқаролари олдидаги ижтимоий мажбуриятларини кенг қўламда амалга оширилишини назарда тутди. Бу эса жамиятнинг ижтимоий заиф қатламларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш заруриятини келтириб чиқаради.

Кучли ижтимоий сиёсат дегани давлат институтлари томонидан ижтимоий неъматларни жамиятнинг энг кам ҳимояланган ва энг заиф аъзолари фойдасига тақсимлаш демакдир. Ўтган йиллар давомида Ўзбекистонда бошқа кўплаб мамлакатлардан фарқли ўлароқ, кучли ижтимоий сиёсат амалга оширилгани шубҳа остига олинмай келинмоқда. Бошқача қилиб айтганда, Ўзбекистонда ҳақиқатан ҳам ижтимоий адолат тушунчасига мос келадиган давлат сиёсати модели танланганини таъкидлаш мумкин. Минг йиллар давомида халқимиз яшаб турган заминимизда одамлар бир-бирига ёрдам бериши, оғир ҳаётий вазиятларда қолган қашшоқ ва заиф аҳоли қўни-қўшни, маҳалла ва жамиятдан мадад олиши лозим, деган анъанавий дунёқараш шаклланган. Ўзбекистонда ижтимоий шартнома ижтимоий ахлоқнинг кўп асрлик тамойилларига асосланган.

Шундай бўлсада, узоқ вақт давомида, камбағалликнинг мавжудлиги сиёсий сабабларга кўра расмий даражада деярли тан олинмаган, камбағалликни аниқлашнинг қонуний тасдиқланган мезонлари йўқ эди, бу ҳолда самарали ижтимоий сиёсат олиб бориш жуда мушкул масала эди. Бироқ, камбағаллик муаммоси йўқолмади, ҳатто 2007 йилда уни бартараф этиш учун тегишли стратегияни ишлаб чиқишга ҳаракат қилинди. БМТ, Жаҳон банки ва Осиё Тараққиёт Банки билан биргаликда «2008-2010 йилларда Ўзбекистон Республикаси аҳолиси фаровонлигини ошириш стратегияси» ишлаб чиқилди. Бироқ тан олиш керак, яқин давргача маҳалла кўмиталари орқали камбағалларни реал ижтимоий қўллаб-қувватлаш борасида туб ўзгаришлар амалга оширилмади.

Кейинги йилларда Ўзбекистонда камбағалликни қисқартириш бўйича комплекс ёндашув ва ностандарт усуллар амалиётга жорий этилмоқда. Мамлакатимизда

камбағалликни қисқартиришнинг институтсионал асослари яратилиб, ушбу масалаларни мувофиқлаштирувчи вазирлик ҳамда шу йўналишда илмий-тадқиқот ишларини олиб боровчи илмий марказ ташкил этилди. Жумладан, мамлакатда камбағалликка қарши курашиш учун зарур институтлар яратилди. Бу авваламбор Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлигининг ташкил этилиши, камбағалликка қарши курашиш бўйича давлат сиёсатини белгилаб берди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 26 мартдаги ПҚ-4653-сон қарори 3-иловасида “Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги” тўғрисида низом қабул қилинди. [2] Бу низомда умумий қоидалар, вазирликнинг тузилиши, вазирлик ва унинг ҳудудий бўлинмаларининг асосий вазифа ва функциялари келтирилган.

Ижтимоий ҳимояга муҳтож ва кам таъминланган оилаларни қўллаб-қувватлаш мақсадида Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ташкил этилди. 2022 йилда вазирлик Маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги деб қайта номланди. Мазкур вазирлик фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институтлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи масъул давлат органи сифатида ижтимоий ҳимояга муҳтож ва кам таъминланган қатламларини аниқлаш ва манзилли кўмак бериш борасида самарадорликни оширишга хизмат қилади.

Ўтган давр мобайнида мамлакатимизда бевосита камбағалликни қисқартириш борасида халқаро ташкилотлар (БМТ тараққиёт дастури, Шанхай ҳамкорлик ташкилоти, ЮНИСЕФ ва бошқа), молиявий институтлар (Жаҳон банки гуруҳи, Осиё тараққиёт банки) ҳамда ушбу йўналишда илғор тажрибага эга мамлакатлар илмий марказлари (Хитой камбағалликни қисқартириш халқаро маркази) билан мустаҳкам алоқалар ўрнатилди.

Шунингдек, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва камбағалликни қисқартириш йўналиши жараёни шаффофилиги, натижадорлиги ва манзиллилигини таъминлаш мақсадида давлат ижтимоий хизмат ва ёрдамларини автоматлаштирилган “Ижтимоий ҳимоя ягона реестри” ахборот тизими орқали тақдим этиш амалиётга жорий этилди. Унинг функционал имкониятлари кенгайтирилиши натижасида кўрсатиладиган давлат ижтимоий хизматлари сони 30 тага етказилиши белгиланди.

Маълумки, “Маҳаллабай” иш тизимининг ташкил этилганлиги бу аслида камбағалликни қисқартиришнинг ностандарт усулларида бири саналади. Мамлакатимизда мазкур масалага ўзига хос тарзда ёндашилмоқда, яъни илғор хориж тажрибасини пухта ўрганган ҳолда ички ижтимоий-иқтисодий имконият ва хусусиятлардан келиб чиқиб, ҳудудларда камбағалликни қисқартириш борасида комплекс ишларни амалга ошириш имконияти яратилмоқда.

“Маҳаллабай” ишлаш тизимида қуйидаги устувор йўналишларга эътибор қаратилади. Бунда оилаларнинг даромад манбаларини, шу жумладан, томорқа ерлардан фойдаланиш ҳамда даромадли меҳнатга бўлган интилиши ва эҳтиёжларини “хонадонбай” ўрганиш, банд бўлмаган аҳолининг, айниқса, ишсиз ёшлар ва хотин-қизларнинг муаммоларини ўрганиш орқали уларни касб-хунар ва тадбиркорликка ўргатувчи курсларга йўналтириш ва меҳнат фаолияти билан шуғулланишга амалий кўмаклашиш, ёшларнинг тадбиркорлик ташаббуслари ва стартап ғояларини янада қўллаб-қувватланди.

Даромад топишга қаратилган тадбиркорлик интилишларни молиявий қўллаб-қувватлаш, ҳудудларда "Маҳаллабай" ишлаш тизимини жорий этиш орқали аҳолининг даромадли меҳнат билан бандлигини таъминлаш механизмларини янги босқичга олиб чиқиш, ёшлар ва хотин-қизларнинг тадбиркорлик ташаббусларини амалга оширишга молиявий кўмаклашишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. атлашга қаратилган кредитлар ажратиш режалаштирилган.

Шунингдек, маҳаллаларнинг "ўсиш нуқталари"ни (ихтисослашув йўналишларини) аниқлаш ва янги тадбиркорликни, шу жумладан, "драйвер" лойиҳаларни амалга оширишда ташаббускорларга кўмаклашиш ва шу орқали иқтисодий ўсишни таъминлаш, мавжуд имкониятларни (бўш турган бинолар, фойдаланилмаётган ер майдонлари ва бандликнинг анъанавий соҳалари) ўрганиш ва улардан самарали фойдаланиш орқали жойларда тадбиркорлик, инвестициявий ва рақобат муҳитини яхшилаш; самарадорлик ва даромадлилик тамойилларидан келиб чиқиб, тадбиркорларга сифатли хизмат кўрсатиш, маслаҳат бериш ва бизнес-режаларни тайёрлаш учун банкларнинг қуйи бўғин ходимларини тўлиқ қайта тайёрлаш орқали миқдорга йўналтирилган хизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш кабилар бу жараёндаги муҳим вазифалардир.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 28 апрелдаги "Моддий ёрдам ва кўмакка муҳтож оилаларни, хотин-қизлар ва ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарорига [3] мувофиқ, "Темир дафтар"ни юритиш орқали ижтимоий аҳволи ва турмуш шароити оғир оилалар муаммоларини тизимли равишда ҳал этиш ва уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича вақтинчалик тартиб тасдиқланди.

Унга кўра, "Темир дафтар"га киритилганларга қуйидаги йўналишларда ёрдам кўрсатилиши белгиланган. Томорқада енгил конструкцияли иссиқхоналар ўрнатиш, парранда, асалари, қуён, балиқ ва бедана боқишни йўлга қўйиш, "Томорқа хизмати" ташкилотлари ва "Дала дўконлари"ни ташкил этиш, деҳқончилик учун янги ўзлаштирилган, лалми, фойдаланилмаётган ердан 0,1 гектардан 1 гектаргача ер бериш, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида имтиёзли кредитлар ажратиш, бизнес лойиҳалар тузишни ўргатишда ёрдам берилади.

Муҳокама. Ҳозирги кунда "Темир дафтар" (saxovat.argos.uz) ахборот-таҳлил тизимидаги маълумотларни автоматлаштирилган тарзда шакллантириш учун тегишли вазирлик ва идораларнинг ахборот тизим ва маълумотлар базалари ҳамда "Аёллар дафтари", "Ёшлар дафтари" билан интеграция қилиш ишлари амалга оширилмоқда.

Шу билан бирга, "Маҳаллабай" ишлаш тизими асосида ҳар бир маҳалла, туман ва шаҳарларнинг "ўсиш нуқта"лари аниқланди. Шу асосда "Ҳудудларда 2021 йилда камбағалликни қисқартириш бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирлар дастури" ишлаб чиқилиб тасдиқланди. "2021-2030 йилларга қадар Ўзбекистон Республикасида камбағалликни қисқартириш стратегияси" лойиҳаси ишлаб чиқилди. Лойиҳадан кўзланган мақсад нимадан иборат? Ўрта ва узоқ муддатларда камбағалликни қисқартиришнинг стратегик мақсадларини белгилаш мақсадида Жаҳон банки ва БМТ тараққиёт дастури экспертлари билан биргаликда "2021-2030 йилларга қадар Ўзбекистон Республикасида камбағалликни қисқартириш стратегияси" лойиҳаси ишлаб чиқилди. Хужжатда республикада камбағалликни қисқартириш учун комплекс

ёндашилиб, қуйидаги устувор йўналишлар доирасида чора-тадбирларни амалга ошириш назарда тутилган. Унга асосан эҳтиёжманд аҳолига кўрсатиладиган ёрдам ва хизматлар турини кўпайтириш ҳамда сифатини яхшилаш орқали мавжуд тизимни янада такомиллаштириш, аҳоли эҳтиёжманд қатламини ижтимоий муҳофаза қилишнинг янги усул ва механизмларини доимий такомиллаштириб бориш орқали камбағаллик даражасини янада қисқартириш механизмларини жорий этиш кабилардир.

Моддий ёрдам кўрсатиш механизми Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 15 февралдаги қарори билан тасдиқланган “Кам таъминланган оилаларга ижтимоий нафақалар ва моддий ёрдам тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисида”ги Низом билан белгиланади. Ушбу қоидага мувофиқ, болали оилаларга нафақалар, бола парвариши бўйича нафақа ва моддий ёрдам тайинлаш ва тўлаш тўғрисидаги қарор қабул қилишга ваколатли маҳалла фуқаролар йиғини ёки комиссияга белгиланган. Комиссия фуқаролар йиғини раиси бошчилигида фуқаролар йиғини томонидан сайланиб келган. Комиссия аъзолари 2 йил муддатга, фуқаролар йиғини раиси эса – ўз ваколатларининг бутун муддати давомида сайланган. Ушбу комиссия аъзоларининг сони камида 15 кишини ташкил этиши лозим.

Мазкур механизм, комиссия аъзолари ўзлари яшаётган маҳаллаларда қўллаб-қувватланишга муҳтож аҳолини билган ҳолда объектив қарорлар қабул қилишни назарда тутди. Аммо, бошқа томондан, жамоавий қарор қабул қилишнинг бундай механизми жуда мураккаб, етарлича шаффоф эмаслиги ва берилган ваколатлар суиистеъмол қилинишини истисно қилмайди, айниқса, кўплаб жараёнлар ортиқча ҳужжатлар ва сертификатлар тақдим этилишини талаб қилади. Балки шунинг учундир, ижтимоий ёрдам ажратиш механизмидаги қийинчиликлар ва камчиликлар таъсирида Президент қабулхоналарига самарасиз ёки ҳатто адолатсиз моддий ёрдам ажратиш амалиётлар ҳақида мурожаатлар сони ошиб кетишига олиб келди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги “Аҳоли муаммолари билан ишлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Фармонида Халқ қабулхоналари ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар, давлат органлари ва бошқа ташкилотлар билан биргаликда уйма-уй юриш, ижтимоий ва бошқа объектларни ўрганиш орқали муаммоларни аниқлаш, уларга ечим топишга қаратилган тизим жорий қилинди.

Ўзбекистонда ҳам “манзилли ёндашув” — ижтимоий ҳимоя тизимининг асосий элементларидан биридир. Ёрдамга муҳтож барча фуқаролар тармоқлар ва маҳалла йиғинлари раҳбарлари тавсияси билан “Темир дафтар”га киритилади. Аслида, бу “Саховат.Аргос.уз” электрон дастури бўлиб, унга киритилган фуқароларга давлатнинг мақсадли ёрдам кўрсатиши “қатъий кафолатланади”. “Темир дафтар”га иш ўринлари ва даромад манбаларини йўқотганларнинг барчаси, шунингдек, ногиронлиги бўлган кишилар, якка-ёлғиз қариялар ва кам таъминланганлар киритилади.

“Темир дафтар”даги оилаларни танлаш кўплаб мамлакатларда кенг тарқалган категория баҳолаш усулига асосланади. Бунда аҳолининг айрим гуруҳларига ижтимоий ёрдамга муҳтож шахслар сифатида қаралади.

Бизнинг ҳолатда “Темир дафтар”ни юритиш 5 та тоифадаги оилаларни назарда тутди: